

Владета Јеротић

## БЕРЋАЈЕВ О ХРИШЋАНСТВУ И ХРИШЋАНИМА

(Николај Берђајев: *О савршенству хришћанства и несавршености хришћана*, Богословска библиотека „Парусија“, Београд, 1985)

Нема ни једног дела Николаја Берђајева, необичног и оригиналног руског философа 20. века, које не буди у нама другачију врсту радозналости, потребу да се на другачији начин размишља и са другим о томе расправља, него многе друге књиге из области философије. Берђајев, као уосталом и већина других руских философа 19. и 20. века, посебан је тип философа кога бисмо можда могли да назовемо философом-есејистом, философом интуиције и парадокса, у сваком случају философом који се у многоне разликује од било којег философа Запада. Теме које Берђајев обрађује егзистенцијалне су теме које погађају суштину сваког људског живљења, то су теме испуњене „проклетим питањима“ из романа Достојевског, те отуд читалац не може да остане равнодушан или само на апстрактан начин заинтересован када год чита књиге Николаја Берђајева.

По обиму мало дело, са карактеристичним и одмах изазовним насловом: *О савршенству хришћанства и несавршености хришћана*, носи све одлике мисли и стила Николаја Берђајева. Ова књижица на непуних 40 страна обилује питањима од пресудног значаја и вредности, пре свега за сваког хришћанина, односно човека који се таквим сматра и зове, али је подстицајна и полемичка, и за нехришћанине, атеисте и материјалисте разних праваца или политичких опредељења.

На малом простору и са релативно кратким допуштеним временом, у могућности сам да додирнем само неке поставке Николаја Берђајева, обојене сопственим асоцијацијама и размишљањима које сам имао док сам ово дело више пута прочитавао.

1. Хришћанство је радикална религија која има максималистичке захтеве у односу на човека. Личност Исуса Христа, Сина Божијег и Сина човечијег вечна је икона за човека. Она може да виси на зиду у кући тзв. хришћанина и да таква тамо остане за увек, слика међу сликама. Али она може, а и мора — ако хоћемо да стварно постанемо хришћани — да сиђе са зида и уђе са иконостаса цркве коју посећујемо, из

Еванђеља које увек изнова читамо, у наша срца. Када знамо сигурно да је Христос сишао у наше срце? Онда када се Њиме осећамо преображени и када се та преображеност и од других јасно уочава у нашим односима са људима.

2. Људска природа, варварска и паганска, огреховљена и озлобљена увек остаје дивља лоза која треба да се накалеми на питому лозу Христову. Хришћанство се, према речима Берђајева, супротставља људској природи, али има потребу да је просветли и преобрази, као што се и људска природа супротставља хришћанству покушавајући да га изопачи. Наш народ има пословицу која тачно уочава збуњујућу различитост људи, када каже: Колико људи толико ћуди! Прихватајући хришћанство, сваки човек прелама на свој начин, кроз своју огреховљену природу и своју ограничену спознају божанску Истину хришћанства. Уколико он не ради на себи, и то у току читавог свог живота, чистећи и оплемењујући своју природу, приближавајући је тако божанском Празору, хришћанска Истина биће замагљена, испрљана и на све могуће начине извитоперена нечистом људском природом. Оптуживати при томе хришћанску Истину за неистинитост, а не човека-хришћанина, чисто је лицемерје.

3. Хришћанска црква, божанска по своме пореклу и вечна по својој природи, мистичко је тело Христово. Али пошто она силази у грешни свет, делује на земљи и у времену, она може постати и често је у њеној историји постајала и институцијом. Све дотле док критичари хришћанства виде и у хришћанској Цркви само институцију, по угледу на сваку другу институцију, државну и световну, а не и мистичко тело Христово, њихова критика не може да се прихвати, као што хришћанин не може да прими изједначавање греха са грешником. То не значи да и хришћанска Црква није и људска, не само божанска установа, јер је живот Цркве богочовечански живот. Хришћанска црква, и поред својих радикалних захтева које поставља човеку, реалистичка је Црква потекла из веома реалистичке јеврејске религије. Није прави хришћанин онај који дели човека на дух и материју, па, или се на сањалачки начин сав предаје духу, презирући и мучећи материју тела, или се превише бави том материјом и тим телом занемарујући Царство небеско које кад стекнемо, по речима Христовим, све остало нам се „додаје“. У првом случају, с продорним психолошким реализмом, упозорава Берђајев, може да се догоди да човек љуби Бога, али се према ближњем не односи с љубављу, но са окрутношћу и равнодушношћу, док је у другом случају спреман да љуби ближњег и да му служи, али се отуђује од Бога, чак је у непријатељству са Њиме. Одговор на прво питање дат је у *I Јовановој посланици* речима: „Ако ко рече: ја љубим Бога, а мрзим брата свога, лажа је; јер који не љуби брата својега кога види, како може љубити Бога кога не види“. Друго искушење разобличава се само собом. Сваки хуманизам који почне од љубави према људима и жеље да им се конкретно помогне, а одриче Бога, обавезно завршава мржњом према људима који постају само безлични материјал за остваривање једне апстрактне идеје. Сваки диктатор у свету, а посебно они диктатори у 20. веку које смо имали прилике да осетимо на сопственој кожи, потцењивали су, све до презирања, тзв. људски материјал, у име своје заљубљености у идеју.

4. Идеал који су Христос и хришћанство поставили човеку узвишен је, али практично веома тешко остварив идеал. Недостижност идеала, према Јунгу, није противразлог идеалу, јер идеали нису ништа друго до путокази, никад циљеви. Човек је тек кроз Христа добио највиши циљ живота, његов пуни смисао. Христос својим животом говори како о највишем пореклу човека, тако и о највишем његовом предодређењу. Човек се после Христа више не може позивати на незнање и недостатак личног примера како треба да живи. Христос је за увек ушао у саму срж човека и његове историје, знао он то свесно или не, слободно прихватио и поверовао у ову истину или не.

Незадовољство хришћанством и хришћанском Црквом код сваког истинског хришћанина може бити *једино незадовољство самим собом*, јер смо управо од хришћанства научили да увек идемо од унутарњег ка спољном, а не од спољног ка унутарњем. Несрећа неоствареног хришћанства људска је несрећа, а не Божија. У једној другој својој књизи Берђајев каже да се руски атеизам родио из сажалења, из немогућности да се подноси зло света, зло историје и цивилизације (*Руска идеја*). Али историја није под влашћу следе силе и нужности која влада човеком, нити Бог својим Промислом управља историјом попут светског аутократе. Не може се свака несрећа појединца, народа и света објаснити или оправдати Божијом вољом. Човеку је дата слобода да ствара историју, човек је позван да себе реализује у историји. Сваки наш нов пад као израз поновљеног греха значи нову патњу Христову. Ми лако заборављамо да Христос не престаје да због нас пати, ми смо ти који својом греховношћу и лудошћу увек изнова распињемо Христа.

5. Не треба никада заборавити да нигде силе зла не делују тако снажно колико унутар Цркве и хришћанства. Четрдесет дана Христовог кушања у пустињи претворило се у две хиљаде година кушања хришћана и хришћанске Цркве. Наивно је мислити да људи који не верују у Бога немају своја „кушања у пустињи“ која трају некад и цео живот.

Кад год је хришћанска Црква допуштала да кроз своју дугу историју постане институција, она је правила кобне грешке; нарочито Римокатоличка црква у време средњевековних папа, инквизиције и прогањања људи других религија или других вероисповести унутар хришћанства. Али Берђајев с правом упозорава и на историјски грех православне Цркве, и то увек онда када је она била превише потчињена државној власти. У књизи *Руска идеја* Берђајев тешко оптужује православно руско хришћанство и сматра да је борбени атеизам казна за ропске идеје о Богу, за прилагођавање историјског хришћанства владајућим снагама. Атеизам отуд може, према мишљењу Берђајева, да постане егзистенцијални дијалектички тренутак у чишћењу идеје Бога, а одрицање духа може да постане чишћење духа од потчињене улоге владајућим интересима света. Могао бих да додам, размишљајући на начин Арнолда Тојнбија, да су и атеизам и комунизам изазов и шанса за обнављање хришћанства и хришћанске Цркве, која када је мање мистичко тело Христово, а више институција, увек изнова доживљава падове и кризе. Стање вере у руском народу и религиозне свести код интелектуалаца у Совјетском Савезу данас, можда би могло бити парадигма за поменути

изазов. И поново упозорење: демонске силе зла управљају своје стреле на Цркву с намером да разделе и изопаче хришћанство. Ко би могао одрицати, пратећи догађаје Цркве кроз историју све до најновијих подела и цепања унутар српске православне Цркве, да ове силе зла не постижу победе! А опет, ко би могао бити више сигуран у коначни тријумф Добра него православни хришћанин који верује у васкрслога Христа!

6. У складу са размишљањем о атеизму и марксизму, гоњењу православне хришћанске Цркве у нашем веку, као могућим изазовима за хришћанство, Берђајев смело тврди да је хришћанство ступило у „апсолутно нову епоху“ у којој ће се хришћани све мање односити на спољни начин према својој вери, или ограничити само на обредну побожност. У току су два паралелна процеса у хришћанском и нехришћанском свету Европе и Русије. Један је чишћење хришћанства као религиозног учења и хришћанина као зреле личности од страшне идеје о Богу као гневном осветнику, која се идеја вероватно из прагматичких разлога, властољубивости, али можда и опште незрелости већине хришћанских народа провлачила као црвена нит кроз хришћанство вековима дуго; данашњи хришћанин све боље препознаје дубоку истинитост речи Алексеја Хомјакова, који је још у 19. веку писао: „Моћ првородног греха је да трансформише Бога у спољни ауторитет, у Закон и забране“, или речи Виктора Несмјелова: „Суштина искушења је видети Бога који издаје Законе и тражи слепу послушност под претњом казне“. Безброј пута поновљене речи Берђајева у многим његовим књигама да је човек определио и екстериоризовао (изванио) Бога, Виктор Несмјелов написао је још почетком овог века.

Други процес, још ширих размера, јер захвата не само хришћански, него и нехришћански свет Европе, а назире се већ и на другим континентима, јесте засићеност и умор данашњег човека од идеолошких лажи сваке врсте, од апстрактности идеолошких теорија, од спољних начела и форми који су заменили истинску реалност живота, нарочито оних теорија и идеологија које почивају на насиљу и мржњи као средствима за постизање циља. Хоћемо да верујемо да је данашњи човек, нарочито хришћански човек, постао много осетљивији на разноврсне преваре и манипулације и да је спремнији него некад да активно и брзо реагује на њих. Ако се можда чини да се због поменутих идеолошких лажи и манипулација човек данас више приклонио скепси и агностицизму, са друге стране расте и број све квалитетнијих хришћана који хришћанство примају као егзистенцијалну храну, као доживотно подвижништво у усавршавању Божије слике (иконе) у човеку.

7. Због хришћана, вели Берђајев, Христос је био заборављен и свет је престао да Га бива свестан. Млад човек који данас опет постаје хришћанин, окреће се најпре Христу и Христовом завету. Христос у њему рађа новог човека опет свесног греха, али греха доживљеног на новозаветни, а не на старозаветни или протестантско-калвинистички начин. Кажем, опет доживљава грех, јер једна од главних карактеристика савременог човека који је без Бога, од оног најмањег до оног највише образованог, јесте изгубљеност осећања греха. Искрено и дубоко доживети свој лични грех, а не подлећи искушењу безнадежности и очаја; заплакавши над њим осетити кајање и опроштај због кајања, од увек

је била врлина правог Христовог ученика. Наше унутарње преображење плод је наше слободе и Божије благодати. Берђајев је у оваквом убеђењу веран ученик светих отаца, нарочито св. Максима Исповедника, који је још у 7. веку рекао: „Да би се уздигао у небо човек поседује два крила: благодат и слободу. Обожење је сусрет две љубави, божанске љубави која силази и људске која се пење.”

Човек, заиста, не може сам да оствари лик Божији у себи. Кад год је то покушавао, нарочито од времена хуманизма и ренесансе, све до Ничеовог и постничеанског човекобоштва надчовека, човек је доживљавао тешка разочарења кроз све катаклизме ратова и револуција. Слобода која је човеку дата да уобличава према својој замисли себе, своју породицу, народ и историју, већа је него што замишљамо. Нема никакве судбине која влада човеком, његовом историјом, или чак и Богом, као што су још то стари Грци веровали. Хришћански Бог није деистички бог, па ипак његово ауторитативно мешање у људски живот и људску историју много је мање него што то себи смемо да признамо. Са доласком Христа на земљу, Он је заузео место у нашим срцима, па што је срце чистије, према речима св. Јована Кронштатског, утолико више људи обухвата својом љубављу, што је грешније, утолико је тешње и у љубави оскудније.

Сви људи, и верници и неверници, из свог личног, ма колико некад оскудног искуства, знају да је љубав једина моћ која отвара све компликоване браве личности. Чак интелектуално и умно сазнајемо онолико колико волимо. Само хришћанство зна како поуздано да провери љубав у човеку. Та провера зове се милосрђе, опраштање и несужење. Човек испуњен Христом, према речима св. Јована Златоустог, строг је према себи, а благ према другим људима. „Максималне захтеве треба увек постављати себи, а не захтевати то од других”, пише и Берђајев, и у овој мисли добар ученик светих отаца. Милосрђе и опроштај иду руку под руку. А о суђењу другима, као и о потезању мача, чули смо једном за увек од самог Христа: *Не суди да ти се не суди!* и, *Сви који се маше за мач од мача ће погинути!*

### Закључак

Насупрот савршенству хришћанства и савршеном Богочовеку Христу стоји трагична несавршеност тзв. хришћана. Човекова дивља, пала природа учини да све изврне, да све употреби као средство својих страсти, да се највећом Лепотом и најдубљом Истином срамно манипулише и доведе тако себе и човечанство до самог руба пропасти. Немогуће је човеку самом да спасе себе и свет. Али оно што је немогуће човеку могуће је васкрслем Христу и оном ко у Христа верује.

## *S u m m a r y*

*Dr. Vladeta Yerotich*

### *BERDYAEFF ABOUT CHRISTIANITY AND CHRISTIANS*

While reviewing the recently published book in the Serbian translation »On Worthiness of Christianity and Unworthiness of the Christians« (published by the Theological Faculty in Belgrad) by Nicholay Berdyaeff, the author follows Berdyaeff's idea that opposite to the perfection of Christianity and the perfect Godman Christ there is to be observed a tragic imperfection of the so-called Christians. Man's wild, fallen nature is inclined to corrupt everything, to use everything as means of its passions, to manipulate without any shame with the highest Beauty and the deepest Truth, and in this way to bring itself to the very edge of destruction. It is impossible for man alone to save himself and the world. However, what is impossible for man is quite possible for the Risen Christ and the one who believes in Him.